

Tomasz Kondraszuk

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw

Wydział Nauk Ekonomicznych SGGW

Rolniczy kalendarz rachunkowy (RKR) jako narzędzie ewidencji, planowania i kontroli w gospodarstwie wiejskim

Wstęp

Nowocześni rolnicy starają się uprawiać/hodować właściwe rośliny i zwierzęta w sposób najbardziej racjonalny. Rolnictwo nie jest już dla nich jedynie sposobem życia, ale biznesem, w którym mogą osiągnąć dobry dochód, jeżeli wykorzystają wszystkie możliwości oferowane przez ich otoczenie ekonomiczne i przyrodnicze. Gospodarstwo rolnicze powinniśmy traktować jako potencjalne przedsiębiorstwo osoby fizycznej, a rolnika jako przedsiębiorcę. Gwałtownie wzrasta ilość informacji, jaką rolnicy mogą i powinni wykorzystywać w swoich decyzjach w zarządzaniu [4]. Problemom ewidencji, planowania i kontroli poświęcone wiele miejsca w publikacjach i opracowaniach naukowych (Ziętara 1989, Kondraszuk 1996, Kondraszuk 2005B, Kondraszuk 2006).

Działalność gospodarstw rolniczych, podobnie jak innych przedsiębiorstw, nierozzerwalnie związana jest z funkcjonowaniem rynku. Partnerzy rynkowi (interesariusze) chcą znać aktualną sytuację poszczególnych jednostek gospodarczych i ich możliwości dalszego rozwoju. Dla dokonania oceny działalności gospodarstwa rolniczego i jego kondycji finansowej konieczne jest posiadanie odpowiednich informacji źródłowych. Od jakości tych danych zależy adekwatność analizy działalności jednostki gospodarczej, a także trafność podejmowanych decyzji w skali mikro- i makroekonomicznej.

Systemem informacyjnym, który pozwala na analizę i ocenę dokonań gospodarstwa jest rachunkowość. Skupiała ona wiele uwagi ekonomistów rolnych zajmujących się rachunkiem ekonomicznym. Dla potrzeb wspomagania procesu zarządzania gospodarstwem, rachunkowość i rachunek ekonomiczny bardzo często rozpatrywane są łącznie. Moszczeński (1930) stwierdził, że “W języku ekonomiki rolniczej badania rachunkowe nazywamy krótko rachunkowością”. Taka definicja rachunkowości jest bardzo uniwersalna i pozwalała na nieograniczone możliwości rozszerzania jej zakresu dla potrzeb zarządzania.

W działalności gospodarczej system informacyjny powinien być zorientowany na użytkownika. W rolnictwie budowa systemów informacyjnych stwarza wiele problemów i wymaga poznania specyfiki funkcjonowania oraz zarządzania działalnością rolniczą. W najprostszych warunkach rolnikowi wystarczyłby notatnik jako środek rejestracji najważniejszych zdarzeń gospodarczych. W bardziej złożonych warunkach należałoby dysponować skoroszytami, ewentualnie kartotekami, a w końcu należałoby zorganizować system informacyjny (informatyczny), wyposażając gospodarstwo w komputer z wyspecjalizowanym oprogramowaniem (Kondraszuk 2003).

W rolnictwie duże znaczenie odgrywają wielkości ilościowe, a więc wyrażone w jednostkach naturalnych. Rolę informacji ilościowych trudno przecenić. Rolnik chcąc efektywnie gospodarować musi patrzeć na swoją działalność poprzez pryzmat żywych organizmów roślinnych oraz zwierzęcych i charakterystyk zachodzących procesów fizjologicznych i biologicznych. To one stanowią podstawę jego działalności i decydują o osiągniętych przez gospodarstwo rezultatach. Stwarzanie organizmom właściwych warunków rozwoju do osiągnięcia zakładanych wydajności jest nadrzędnym zadaniem rolnika. Musi on wnikać w najważniejsze wielkości ilościowe pozwalające na sterowanie tymi procesami. Uprawa, nawożenie, ochrona i pielęgnowanie roślin, żywienie i chów zwierząt stawiają przed rolnikiem wysokie wymagania. Procesy te przez naukę nie są do końca rozpoznane, tak aby rolnik z całą pewnością mógł wiedzieć, co należy w danej chwili robić i jakich rezultatów może się spodziewać. Dlatego w dalszym ciągu gospodarowanie w rolnictwie wymaga łączenia wiedzy fachowej z doświadczeniem.

Trudno oprzeć się stwierdzeniu, że istnieje duża luka pomiędzy możliwościami systemów informacyjnych a zdolnością ich skutecznego i efektywnego wykorzystania w prowadzeniu działalności gospodarczej (Kondraszuk 2000). Wpływ na to mają czynniki behawioralne i organizacyjne. Często także metody, jakie muszą stosować rolnicy i doradcy do wykorzystania tych informacji, są bardziej skomplikowane niż jest to konieczne. Poświęca się zbyt mało uwagi na dostosowanie metod gromadzenia i wykorzystania informacji do sposobów, jakie rolnicy byliby skłonni zaakceptować. W poszukiwaniu stosowanych przez rolników sposobów ewidencji i planowania czasopismo „top-agrar” w 2005 roku zorganizowało wśród swoich czytelników konkurs na system ewidencji księgowej w gospodarstwie. Autor był głównym „jurorem” i oceniał nadesłane propozycje. Okazało się, że bardzo często uczestnicy konkursu zapisywali najważniejsze zdarzenia gospodarcze w ogólnie dostępnych kalendarzach.

W referacie przedstawiono propozycję ewidencji i przetwarzania informacji w rolniczym kalendarzu rachunkowym (RKR). Kalendarz w intencji autorów ma być pomocniczym urządzeniem pozwalającym na organizację ewidencji róż-

nych informacji o gospodarstwie i jego otoczeniu. Ta forma gromadzenia wiedzy o gospodarstwie została pozytywnie oceniona i zaakceptowana przez rolników (Bet i inni 1998, Palasik 2000A, Palasik 2000B). W szczególności podkreślano jego funkcjonalność. Pierwsza wersja RKR została przedstawiona w opracowaniu (Kondraszuk 2005A). Obecna wersja oprócz ewidencji zawiera elementy planowania kwartalnego, umożliwiając w ten sposób integrację obu systemów i okresową kontrolę odchyłeń wielkości planowanych z faktycznie zrealizowanymi. Jednak ostateczny zakres gromadzonych danych rolnik określa sam. Daje to możliwość uczenia się i doskonalenia nabytej wiedzy w sposób zindywidualizowany, dostosowany do zakresu potrzebnych rolnikowi informacji. W kolejnych latach, jeżeli zaistnieje taka potrzeba, istnieje możliwość uszczegóławiania zakresu zbieranych danych i rozbudowywania kalendarza o nowe zestawienia. O tym jednak zadecyduje sam rolnik.

Przesłanki budowy systemu ewidencji, planowania i kontroli w gospodarstwie wiejskim

Indywidualne gospodarstwo rolnicze stanowi szczególnie złożony system. Oprócz organicznego charakteru wynikającego ze złożoności produkcyjno-organizacyjnej, ważnym wyróżnikiem jest rodzinny charakter prowadzonej działalności i realizowana ideologia paternalizmu. Towarzyszyć jej powinna idea przedsiębiorczości i rzadziej ideologia menedżeryzmu, która dominuje w przedsiębiorstwach z najemną siłą roboczą. Przedsiębiorczość przejawia się w kreatywności i innowacyjności i w każdej działalności gospodarczej odgrywa dużą rolę. Rola paternalizmu polega na kultywowaniu szczególnych wartości rodzinnych i stawiania spraw rozwoju rodziny na pierwszym miejscu¹. Jednak trudno nie zauważyć dostosowań w drugą stronę i podporządkowania zachowań członków rodziny rolniczej potrzebom gospodarstwa. Z punktu widzenia ekonomiki i organizacji przedsiębiorstwa, gospodarstwo rolnicze i gospodarstwo domowe tworzą gospodarstwo wiejskie (Kondraszuk 2006)².

Wielofunkcyjny rozwój wsi i obszarów wiejskich obejmuje w ramach działalności gospodarstwa szeroko pojętą wytwórczość wiejską zawierającą oprócz rolnictwa (uprawy roślin, ogrodnictwa, chowu i hodowli zwierząt gospodarskich itd.) również działalność rękodzielniczą wykonywaną przez członków rodziny, przetwórstwo produktów rolnych, szeroko rozumiane usługi na rzecz środo-

¹Potwierdzają to badania hierarchii celów realizowanych przez rolników indywidualnych.

²Zauważmy, że nazwa Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW) zawiera również właśnie takie określenie w stosunku do gospodarstwa.

wiska naturalnego, usługi agroturystyczne związane z terenami wiejskimi itd. To właśnie tak rozumiane gospodarstwo wiejskie posiada znane cechy charakterystyczne:

- głębokie poczucie własności, silna motywacja do pracy ponad normę,
- trwałość i jednolitość kierownictwa gospodarstwa, godzącego na bieżąco sprzeczne interesy indywidualne członków rodziny i zakładu pracy (gospodarstwa rolniczego),
- nastawienie na realizację celów długofalowych i gotowość poświęcenia dla przyszłego pokolenia,
- szybka komunikacja dzięki stałemu i bliskiemu wzajemnemu oddziaływaniu członków rodziny rolniczej,
- łączenie funkcji kierowniczych i wykonawczych,
- zdolność do elastycznego dopasowywania się do zmieniającego się otoczenia przy uwzględnieniu zarządzania finansami.

Podstawą realizacji zarówno celów indywidualnych członków rodzin rolniczych, jak i społecznych związanych z rozwojem terenów wiejskich, jest oszczędnie gospodarujące i nastawione na racjonalny dochód gospodarstwo wiejskie, dbające jednocześnie o otoczenie ze szczególnym uwzględnieniem zasobów środowiska naturalnego.

System ewidencji, planowania i kontroli powinien umożliwiać rolnikom realizację ich celów poprzez dostarczanie aktualnych danych do podejmowania decyzji i obejmować całość prowadzonej przez rolnika działalności. Jest to ważne z punktu widzenia stosowanego rachunku ekonomicznego i modeli decyzyjnych (Kondraszuk 2004A). Powinny one w większym zakresie uwzględniać w strategii rozwoju gospodarstwa wiejskiego działalność związane z wielofunkcyjnym rozwojem obszarów wiejskich.

Wytwarzane sprawozdania oprócz bilansu, rachunku zysków i strat, przepływów środków pieniężnych i zmian w kapitale własnym zawierają wiele informacji dodatkowych oraz materiałów objaśniających z danego gospodarstwa.

Koniecznym warunkiem traktowania tak przygotowanej sprawozdawczości jako głównego i wiarygodnego źródła informacji finansowej o gospodarstwach rolniczych jest jej zgodność z podstawowymi założeniami (zasadami, koncepcjami) rachunkowości. Do najważniejszych należą zasada memoriału (accrual basis assumption) i zasada kontynuacji działania (going concern).

Zasada memoriału oznacza, że sprawozdania finansowe informują użytkowników nie tylko o dokonanych transakcjach pociągających za sobą wypłatę lub otrzymanie środków pieniężnych, lecz także o zobowiązaniach w zakresie przyszłych płatności gotówkowych i o zasobach, z których wpłynie gotówka w przyszłości. Dlatego też, dostarczany przez ten rodzaj sprawozdań zasób informacji o dokonanych transakcjach i innych zdarzeniach jest najbardziej przydat-

ny użytkownikom przy podejmowaniu decyzji gospodarczych. W RKR zasada ta wypełniona jest poprzez ewidencję wpat i wypłat, a następnie weryfikację na koniec okresu obrachunkowego bieżącej ewidencji wpat i wypłat o pozycje bilansu majątkowego, pozwalające na obliczenie wartości przychodów i kosztów ich uzyskania. Należy zauważyć, że spełnienie zasady memoriału na etapie sprawozdawczości jest również możliwe przy stosowaniu zasady kasowej na etapie ewidencji, tak jak to było w pierwotnej wersji Zunifikowanego Systemu Rachunkowości Gospodarstw Rolniczych (Goraj i inni 1996, Grontkowska i inni 2000).

Zasada kontynuacji działania oznacza, że sprawozdania przygotowuje się przy założeniu domniemanego dalszego prowadzenia przez jednostkę gospodarczą działalności w dającej się przewidzieć przyszłości w takim samym (lub podobnym) zakresie. Realizacji tej zasady w RKR służą plany kwartalne weryfikujące wykonalność finansową zamiarów rolnika i jego rodziny. Ta zasada wykracza poza ścisłe ramy ewidencji księgowej i każe nam interpretować to, co było (sprawozdawczość „ex post”) w świetle tego, co może być („ex ante”). Stąd olbrzymia wartość wynikająca z integracji systemu ewidencji i planowania oraz możliwości analiz powstających odchyień wartości planowanych i zrealizowanych (Kondraszuk 2000B).

Zakres i zadania rolniczego kalendarza rachunkowego

Nasze gospodarstwa w dziedzinie prowadzenia ewidencji gospodarczej są zdecydowanie mniej zaawansowane od gospodarstw Unii Europejskiej. Poszukiwania autora rozwiązań, które mogłyby być zastosowane w praktyce zaowocowały opracowaniem idei rolniczego kalendarza rachunkowego.

Główne cele, które powinny być realizowane przez RKR to:

- podwyższenie wiedzy ekonomicznej rolników,
- dostarczenie informacji dla podejmowania racjonalnych decyzji,
- wytwarzanie sprawozdawczości z prowadzonej działalności dla partnerów rynkowych.

Ogólne warunki jakie z założenia ma spełniać RKR, to powinien być:

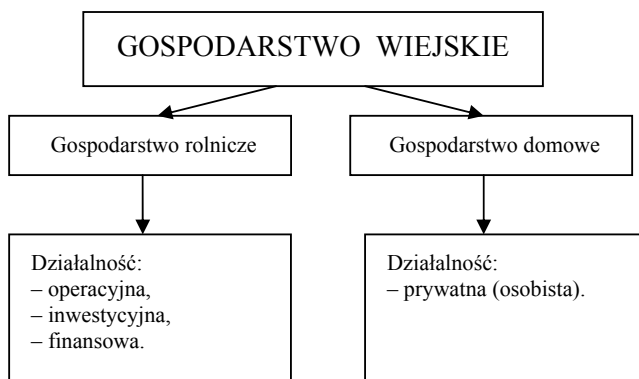
- tani i prosty w eksploatacji,
- dostarczający na bieżąco informacji o sytuacji finansowej gospodarstwa,
- zgodny ze standardami sprawozdań finansowych, tak aby ich interpretacja była jednoznaczna i zrozumiała dla zainteresowanych użytkowników.

Pod kierunkiem autora prowadzone są w ramach Podyplomowych Studiów Rachunkowości Gospodarstw Rolniczych i Przedsiębiorstw na Wydziale Nauk Ekonomicznych SGGW w Warszawie badania dotyczące przydatności różnych

form ewidencji dla prowadzenia gospodarstw. W szczególności poddano weryfikacji podstawowe elementy kalendarza i prześledzono jego realizację na przykładzie wybranych gospodarstw. Nawiązano stałą współpracę z ODR w Bielicach, który wydaje kolejne edycje RKR (Praca zbiorowa pod redakcją T. Kondraszuka 2007).

Kolejnym krokiem w kierunku rozbudowania systemu informacji w gospodarstwie była integracja prowadzonej ewidencji w formie kalendarza z systemem planowania. Podstawowym dokumentem z zakresu planowania jest plan przepływów środków pieniężnych w okresie kwartalnym. Pozwala to na uzyskanie sprzężenia zwrotnego w systemie planowania i kontroli. Wdrożenie takiego systemu umożliwi wykrywanie wcześniejszych zagrożeń wykonalności finansowej podejmowanych działań i podejmowanie właściwych działań korygujących. Jest to bardzo ważny element prawidłowego zarządzania w warunkach dążenia gospodarstw do trwałego i zrównoważonego rozwoju.

Podstawą ewidencji są codzienne zapisy o obrotach środków pieniężnych gospodarstwa wiejskiego w ramach prowadzonych działalności. Na rysunku 1 przedstawiono zakres prowadzonej ewidencji w gospodarstwie wiejskim.



Rysunek 1

Zakres ewidencji w gospodarstwie wiejskim na potrzeby RKR

Stan środków pieniężnych powinien być okresowo weryfikowany, aby umożliwić kontrolę prawidłowości i kompletności zapisów. Polega to na sprawdzeniu rzeczywistego stanu środków pieniężnych znajdujących się w kasie i na rachunku oraz porównaniu ze stanami wynikającymi z zapisów. W kalendarzu takim okresem jest tydzień. W tabeli 1 przedstawiono kolejne dni tygodnia (od poniedziałku do soboty) z prowadzonego kalendarza w gospodarstwie. Strona ta służy rolnikowi do zapisywania wszystkich informacji związanych z działalnością gospodarstwa i rodziny rolnika. Zwykle w kalendarzu umieszcza się to, czego oczekujemy. Plan naszych działań może mieć różną formę. Jeżeli to robi-

my wyłącznie jako osoba prywatna, to przyjmuje to formę terminarza (rozkładu) naszych codziennych zajęć. Jeżeli jednak prowadzimy działalność gospodarczą mogą pojawiać się tutaj również planowane operacje finansowe i gospodarcze. A więc możliwe są naniesienia terminów inseminacji i wycieleń krów itd.

Można również zapisać terminy spłaty odsetek bankowych i rat kredytu. Ważne jest również, aby okresowo pojawiała się informacja o wykonaniu planowanego zdarzenia, poprzez zapisywanie pojedynczych zdarzeń gospodarczych i obrotów pieniężnych.

Tabela 1

Tygodniowa strona kalendarza do notatek bieżących.

2 tydzień	STYCZEŃ
7 Poniedziałek Lucjana, Juliana	8 Wtorek Seweryna, Mściława
9 Środa Marcjanny	10 Czwartek Danuty, Wilhelma
11 Piątek Honoraty, Matyldy	12 Sobota Benedykta, Arkadiusza

(Źródło: [9])

Podsumowanie wpłat i wypłat następuje raz w tygodniu w postaci tabeli przedstawionej w tabeli 2.

Na koniec tygodnia następuje wstępny podział na obroty pieniężne dotyczące gospodarstwa domowego i gospodarstwa rolniczego, w tym na trzy podstawowe działalności: finansową, inwestycyjną i produkcyjną (operacyjną). Jeżeli

kwartalne były podstawą analizy zgodności wykonania z biznesplanem przez banki udzielające rolnikom kredytów z linii „młody rolnik”. Okres kwartału jest również odpowiedni do planowania wielkości spodziewanych wpłat i wypłat. Na bazie naszego doświadczenia i wiedzy staramy się ustalić czego możemy się spodziewać w okresie najbliższych trzech miesięcy. Ewidencja z kolei daje nam możliwości śledzenia jak nasze oczekiwania rozmiągają się z tym co rzeczywiście realizujemy. Najważniejsze w tym jest to, aby powstające odchylenia pozwoliły nam na weryfikacje naszych wcześniejszych założeń i wyciągnięcie wniosków na przyszłość.

Kolejnym etapem w przetwarzaniu danych z RKR jest zamknięcie roczne i sporządzenie sprawozdań finansowych. W tym przypadku konieczne jest skorzystanie z informacji, które zawarte są na kolejnych stronach kalendarza. Ze względu na ograniczoność referatu nie uda się ich przedstawić, a jedynie wymienić. Będą to informacje dotyczące spożycia i darowizn, otrzymanych zaliczek i przedpłat, należności i zobowiązań, zapasów inwentarza żywego, produkcji roślinnej w toku i produktów potencjalnie towarowych oraz zapasów środków produkcji. Dodatkowo należy obliczyć koszty amortyzacji aktywów trwałych. Oblicza się ją albo według wartości początkowej i stawek amortyzacyjnych, albo według wartości bieżącej (netto) i zakładanego okresu użytkowania danego środka. Poszczególne składniki aktywów i pasywów należy spisać na początek i koniec roku obrachunkowego (kalendarzowego) i stanowić one będą odpowiednio bilans otwarcia i bilans zamknięcia dla gospodarstwa. Jak wykazało doświadczenie z wdrożeń kalendarza sporządzanie takiej inwentaryzacji nie sprawia problemu, chociaż gdy rolnik robi to pierwszy raz, to mogą pojawić się wątpliwości przy wycenie poszczególnych składników majątku. Zasady sporządzania bilansu majątkowego są również wyjaśnione na stronach opisowych kalendarza. Każda tabela poprzedzona jest krótkim komentarzem, który ma umożliwić rolnikowi samodzielne jej wypełnienie. Jednak doradca może zaoszczędzić czas rolnika, pomagając mu w zrozumieniu poszczególnych obliczeń.

Zebrane wpłaty z działalności produkcyjnej (operacyjnej) weryfikujemy o stan poszczególnych pozycji zawartych w tabeli na początek i koniec roku. Dodajemy jeszcze to, co zostało spożyte (dom) i dodajemy ewentualne darowizny przekazane nieodpłatnie na zewnątrz. Darowizny te musimy wycenić według cen możliwych do uzyskania na rynku (wartość godziwa). Bardzo podobnie obliczane będą koszty gospodarstwa, tzn. poprzez weryfikacje wypłat związanych z działalnością produkcyjną (operacyjną) gospodarstwa. Mając te kategorie można obliczyć dochód rolniczy brutto i netto, a także po korekcie o przychody spoza gospodarstwa, dochód osobisty i zmiany w kapitale własnym. Uzyskujemy w ten sposób pełne zamknięcie roku obrachunkowego dla gospodarstwa wiejskiego jako całości (Kondraszuk 2006).

Jeżeli rolnik zainteresowany jest bardziej szczegółowymi zestawieniami przychodów i kosztów ma do dyspozycji w kalendarzu kartę rośliny-pola na której znajdują się dane dotyczące na przykład nawożenia roślin, zwalczania chwastów i szkodników oraz zasobności poszczególnych pól. W produkcji zwierzęcej rolnik może prowadzić ewidencję na podstawie karty lochy, karty krowy itd. Karty pól lub karty zwierząt zawsze powinny być prowadzone chronologicznie. W przypadku kalendarza prowadzonego przez okres dłuższy możliwe jest kontynuowanie zapisów na karcie pola w roku następnym. Skoroszyt pozwala na przełożenie kart ewidencyjnych z roku poprzedniego do bieżącego. Podobnie jest ze wszystkimi istotnymi informacjami z lat poprzednich. Mogą one być zachowane i wykorzystane do sporządzania analiz wieloletnich.

Podsumowanie

Opracowując założenia dla systemu ewidencji, planowania i kontroli w gospodarstwie wiejskim należy brać pod uwagę występujące uwarunkowania i praktyczne możliwości rejestracji danych pierwotnych w gospodarstwie wiejskim. Często zapisy te prowadzone są przez żonę rolnika lub ich dzieci. Muszą więc być zastosowane najprostsze rozwiązania. Ciekawe jest, że wielu rolników, o ile ma problemy z rachunkiem wyników i ustalaniem kategorii zysku, to znakomicie posługuje się w podejmowaniu decyzji przepływami środków pieniężnych i trafnie ocenia płynność przedsiębiorstwa. Dlatego wybór metody kasowej jest jak najbardziej właściwy. Dokładnie odwrotnie jest z księgowymi, dla których obliczanie wyniku finansowego nie nastęrcza większych problemów, natomiast mają problemy ze zrozumieniem przepływów środków pieniężnych.

Rolniczy kalendarz rachunkowy służy ewidencji i generowaniu zestawów informacji, które rolnik będzie mógł wykorzystać dla własnych potrzeb usprawnienia zarządzania gospodarstwem. Jeżeli tak się stanie, to będzie to olbrzymia szansa na stworzenie warunków do pozyskiwania właściwych i wiarygodnych danych na potrzeby kreowania polityki rolnej w skali całego kraju.

Literatura

BET G., JANIAK W., NOWAKOWSKI M., PIĄTKOWSKI S. (1998): Rolniczy Kalendarz Rachunkowy narzędziem upowszechniania rachunkowości. Praca dyplomowa. Podyplomowe Studia Rachunkowości Gospodarstw Rolniczych SGGW, Zarzeczewo.

- GORAJ L., KONDRASZUK T., MAŃKO S., SASS R., POKRZYWA T., WÓJCIK E. (1996): Dane źródłowe i wyniki zunifikowanego systemu rachunkowości gospodarstw rolniczych. Krajowe seminarium, Warszawa.
- GRONTKOWSKA A., TCHORZEWSKA E. (2000): Wybrane problemy związane z wdrażaniem ZSRGR (w opinii rolników). Materiały konferencji naukowej pt. „Rachunkowość rolnicza wobec wyzwań XXI wieku”. SGGW, Warszawa.
- KONDRASZUK T. (1996): Planowanie finansowe, kalkulacje kompleksowe (budżetowanie), controlling. Materiały pomocnicze, MBA – Zarządzanie w Agrobiznesie, SGGW.
- KONDRASZUK T. (2000): Systemy informacyjne w gospodarstwach i przedsiębiorstwach rolniczych. Monografia, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- KONDRASZUK T. (2003): Problemy integracji rachunku ekonomicznego w przedsiębiorstwie rolniczym. Roczniki Naukowe SERiA Tom V Zeszyt 5. Warszawa-Poznań-Koszalin.
- KONDRASZUK T. (2004): Zintegrowane sfery rachunku ekonomicznego w przedsiębiorstwie rolniczym. Roczniki Naukowe SERiA Tom VI Zeszyt 5. Warszawa-Poznań-Puławy.
- KONDRASZUK T. (2004): Ewidencja pozaksięgowa w gospodarstwie rolniczym jako element systemu planowania i kontroli. Monografia. Rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi (str. 354–360). Uniwersytet Szczeciński i AR w Szczecinie.
- KONDRASZUK T. (2005A): Rolniczy kalendarz rachunkowy jako element systemu zarządzania wiedzą w gospodarstwie indywidualnym. Zarządzanie wiedzą w agrobiznesie w warunkach polskiego członkostwa w Unii Europejskiej. Warszawa SGGW.
- KONDRASZUK T. (2005B): System informacji ekonomicznej w procesie planowania, implementacji i kontroli w przedsiębiorstwie rolniczym. Roczniki Naukowe SERIA Tom VII Zeszyt 1. Warszawa-Poznań.
- KONDRASZUK T. (2006): Gospodarstwo wiejskie jako podstawa rachunku ekonomicznego – ujęcie metodyczne. Roczniki Naukowe SERiA Tom VIII Zeszyt 1. Warszawa-Poznań.
- MOSZCZEŃSKI St. (1930): Filozofia rachunkowości rolnej. „Rolnictwo” Wyd. Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych.
- PALASIK A. (2000A): Rolniczy kalendarz rachunkowy na przykładzie wybranego gospodarstwa. Praca dyplomowa. Podyplomowe Studia Rachunkowości Gospodarstw Rolniczych, Warszawa.
- PALASIK A. (2000B): Kalendarz rachunkowy jako narzędzie wspomagania decyzji w gospodarstwie rolniczym. Wieś Mazowiecka nr 10, WODR w Warszawie.
- ZIĘTARA W. (1989): Plan roczny i koncepcja systemu kontroli jego realizacji w państwowym przedsiębiorstwie rolniczym. Rozprawy Naukowe i Monografie. Wydawnictwa SGGW-AR Warszawa.
- Praca zbiorowa pod kierunkiem Kondraszuk T. (2007): Rolniczy Kalendarz Rachunkowy. Wydawnictwa ODR Bielice.

AGRICULTURAL ACCOUNTING CALENDAR AS A TOOL OF BOOK-KEEPING, PLANNING AND CONTROLLING IN RURAL FARMS

Constructing book keeping, planning and controlling systems in rural farms is difficult due to their specific features. Apart from its organic nature, which results from the productional and organizational complexity of a farm, family joint effort to operate farm activities and paternalistic ideology put into practice are another, important features. In consequence, even though farms are treated as businesses, its operations have limitations resulting from them being run by families. In the article there was presented the rural farm definition understood as an economic unit comprising of – on the one side – agricultural farm (enterprise), and the other side – household property. The proposed system of documentation and information gathering for our farmers has to be simple and adjusted to capabilities of a farmer. Agricultural Calendar is the most natural evidence tool, used for documenting recent and planned operations. A proposal of evidencing and data processing in the Agricultural Accounting Calendar is presented in the paper. This form of gathering knowledge about a farm and its operations was positively evaluated and accepted by farmers. During the creation of the system an emphasis was put on the functionality of the system. The scope of data collected allows after integration with a planning system, to make a periodical control of variances between realized and planned values. It gives a possibility of learning and improving the existing farmers' knowledge.